

Свадбените обреди и песни од село Долно Количани

Свадбените обреди и песни од Долно Количани според консултираните извори од литературата досега не биле предмет на истражување. Користејќи биографски метод на истражување, техника на интервју при теренските истражувања и дескриптивен метод за елаборација на темата, се обидовме да дадеме реална слика на состојбата на свадбеното обредно пеење од крајот на XX и почетокот на XXI век.

Долно Количани припаѓа на општината Студеничани во пределот наречен Скопска Торбешија, оддалечено од Скопје е 24 километри и има 2000 жители.

Населението од ова село се занимавало со сточарство, земјоделство и со градинарски култури.

Во селото денес живеат исклучиво Македонци со исламска вероисповест.

Што се однесува до обредниот календар, можеме да заклучиме дека постоела богата вокална музичко-фолклорна традиција, но нашите теренски истражувања покажаа дека свадбените обичаи и песни се најзачувани и сеуште имаат функција.

За разлика од денес, во минатото во Количани имало доста богата обредна а со тоа и пејачка традиција на која денес се сеќаваат само најстарите жени од селото. Пример за тоа се жетварските и додолските обичаи кои претставуваат два реликти од ова село кои им останале во колективната меморија уште од времето пред да ја примат исламската религија.

1.Свадбен обреден циклус

Свадбата представува комплексен обреден циклус, кој опфаќа голем број на обичаи од кои доминантни се обичаите со апотропејска магија. Песната како активен функционален елемент, зазема значајно место во целиот циклус. Особено е значајно дека во Долно Количани во меморијата на женската популација постои богат фонд на архаични свадбени обредни песни кои сè повеќе ја губат својата функција под напливот на вновите обредни песни. Свадбениот обреден циклус во Долно Количани го класифициравме на: предсвадбени, свадбени, постсвадбени и обичаи и песни.

1.1.Предсвадбени обичаи и песни

Предсвадбените обичаи и песни во село Долно Количани имаат значајно место во свадбениот обреден циклус.

Во Долно Количани уште откако ќе се роди девојче, родителите почнуваат да му спремаат *чеиз* (дарови) за мажење. Предсвадбените обичаи започнуваат со барање на девојката од страна на стојникот и доколку го дадат зборот тогаш се договара денот кога ќе се оди на *шукурница* (нишан) кај свршеницата. На денот на шукурницата, кај свршеницата одат педесетина жени кои носат една кофа со алва, грне со јанија, тепсија печени компири и погача. Две средновечни жени тапаат на дајриња, пеат и играат пред и околу невестата. Кога свршеницата прв пат ќе излезе и кога ќе ја даруваат се пее песната: "**Моме оди њо ливада**".

Свекрвата ја дарува свршеницата со бел фустан. Откако вереницата ќе го облече фустанот, излегува пред жените и им вема ракав (бакнува рака) прво на свекрвата, потоа на другите постари жени а тие ја редат со пари и ѝ ја пеат песната "**Ти беше крива шџо се фалеше, со Мирсаџа не збореше**".

По ова, свекрвата и става прстен на раката и на тој начин ја *нишанува*. Најблиските од страна на момчето ѝ ставаат на вереницата по

едно шеќерче во устата за да биде блага. Во тој момент се пее песната "**Ој каков ѝис ѝи беше шѝо не се мажеше, кај нами не идеше**".

Одкако вереницата ќе ги послужи со локум, жените си заминуваат пеејќи ја песната "**Рачај ѝорачај Кимеѝе шѝо да ѝи куѝам од чаршија**".

1.2.Свадбени обреди и песни

Свадбата во Долно Количани трае три дена, по обичај започнува во петок а завршува во недела. Во петок наутро во куќата на момчето се собираат само најблиските роднини, а девојки од фамилијата во непарен број три, седум или девет месат леб со еден прст заради среќа. Вечерта од кај момчето свекрвата, старата свекрва, неколку жени и девојки одат кај невестата *канарици* каде носат кена со кој невестата треба да си ја кеноса косата. Кога невестата прв пат ќе се појави ја пеат песната "**Машиала**".

Тогаш невестата ја бакнува свекрвата на *лајчеѝо* (централниот дел на торзото, под ребрата) после што свекрвата пали свеќа и на невестата и врти со босилок околу рацете за да биде работна, убава и здрава. Со железна паричка или со алтан и става к'на на рацете за да ја *нишани*. Штом ќе се вратат дома, девојките се облекуваат во димии за да ги фати мајата и што побрзо да се омажат. Таа вечер се пеат песни најчесто со љубовна содржина и сите присутни играат ора, најчесто вправотов и втри напред, три назадв .

Таа вечер на невестата и се кеносува целата коса а на нејзините другарки и братучетки само по едно праменче од косата за да ги фати мајата и тие да се омажат.

Во сабота доаѓаат и подалечни роднини во куќата на момчето, кои носат дарови за невестата и зетот, (порано се носело шеќер - за да им биде благ животот; леб-никогаш да не гладуваат; јорган за да им биде топло во зима). Вечерта се оди кај невестата која е облечена во *димии*, а една постара жена (од страната на момчето) и соопштува во колку часот ќе дојдат да ја земат следниот ден. Таткото и мајката ја даруваат својата ќерка а таа им зема рака, при што се пее архаична песна која повеќе личи на интониран говор. Тоа е песната "**Наше**".

Кога невестата ќе ја чуе оваа песна се нажалува и почнува да плаче. Откако ќе си заминат гостите од кај момчето, кај невестата се викаат сите нејзини другарки *на кена* со која се бојат рацете, но овој пат на невестата и се шараат целите раце, а на нејзините другарки им се шара само еден прст.

Во недела наутро се бричи зетот од страна неговиот шура или маж на некоја братучетка.

Тој е седнат во средината на дворот каде две девојки (немажени братучетки на зетот) држат пешкир а другите го мачкаат со пена по лицето и го даруваат. После тоа зетот и свекрвата остануваат во куќата, а другите одат по невестата. Кога од кај зетот ќе влезат во дворот на невестата, некоја помлада снаа од страната на невестата ги послужува со шербет за здравје и благосостојба на младенците. Секој кој ќе се напие од шербетот ја дарува младата жена со пари. Никој од страна на зетот не смее да влезе во куќата каде што се спрема невестата, бидејќи се мисли дека тоа може да има го скрати бракот на младенците.

Невестата е облечена во бел невестински *фросџан* (фустан), на главата има ставено *џељ* (мека тенка жица), *дувак* (VELO) и уште една покривка во розева боја која ја вади кога ќе стигне кај момчето. Штом се сместат сватовите во дворот, се изнесува невестата од куќата која им бакнува рака на своите роднини и пријатели симболично простувајќи се од нив. Девојките во тој момент ја пеат песната **"Черешна се од корен корнеше"**.

Таткото на невестата ја попрскува со вода колата во која се качува невестата, за да им биде лесен патот. Кога ќе влезе невестата во колата во skut & ставаат машко дете *скуџарче*, за да роди машко дете, а до неа седи старата свекрва (бабата на зетот) или најстарата жена од фамилијата на зетот.

Во куќата на зетот невестата ја пречекуваат свекрвата, зетот и неговите другари кои претходно го растовариле чеизот, го дотерале зетот и го носат до колата каде што невестата го чека сама. Во своите раце зетот носи сад полн со јачмен, жито, пари и бонбони. Тој со два пати фрлање треба да го испразни садот а потоа да го фрли. Тој што ќе го фати се вели дека е следен за женење. Зетот влегува во колата и преку мало огледало ја гледа невестата, а другарите од надвор се шегуваат со

прашањето "Види дали е *ѿаа шѿо ја сакаш, да не ѿи ја смениле?*" Зетот го зема скутарчето и ѿ го подава на неговата мајка. Потоа свекорот и подава рака на невестата и ја вади од кола. Веднаш и става златен *ќусѿек* на вратот, ја тера да стапне во тепсија за да биде добра домаќинка, и тогаш & ја пеат песната **"Оѿ оѿ *наша*".** Пред да влезат невестата и зетот во куќата, каде што ги чека свекрвата, се пее: **"Ја *осѿави мајкаѿи, ѿе дочека свекрваѿи*".**

Невестата треба три пати да чукне на вратата и да влезе со десна нога. Свекрвата ја зема за рака и & ја потчукнува главата од оѿакот за да остаре во куќата. Се верува дека доколку невестата се фати за котлето дека убаво јадење ќе прави, или ако го фати сукалото убаво ќе сука, односно коритото за убаво да пере.

После тоа ги затвараат зетот и невестата во *ѓердек*(собата каде што зетот и невестата ја поминуваат првата брачна ноќ). Пред собата (ѓердекот) роднините тропаат со лажици и викаат *вДосѿа ја ѿледаш ќе ја видиш вечерг* после што излегуваат невестата и зетот. Двајцата ги носат во дворот каде на зетот му ја пеат песната **"Досѿа *шеѿа ој сине*".** Потоа другарите го носат зетот на сред село со зурли и тапани каде што има само мажи. Се враќаат дома на ручек а по ручекот невестата треба да заигра едно оро по свој избор. До неа се фаќаат млади невести кои се мажени (до две години и сите играат со затворени очи за да не ги фати *зарек* и да не се разболат). Кога свекрвата ќе заигра оро се пее песната **"Весело оро, весело е све"**.

Подалечните роднини си заминуваат а најблиските остануваат. Штом се стемни повторно ги затвараат зетот и невестата во нивната соба, каде свекрвата и други жени (во непарен број), ги клекнуваат на колена, им ставаат шеќер кој што треба да го излижат за да си бидат благи еден на друг. По шеќерот им ставаат неколку зрна ориз кој треба да го изгрицкаат верувајќи дека на тој начин што поскоро ќе добијат машко дете.

После тоа ги оставаат сами, но повторно жените и девојките им тропаат на врата. Зетот излегува и им дава нешто благо но тие симболично тропаат до три пати. Кога зетот по трет пат ќе излезе за да ги избрка, во моментот се пее песната: **"Оѿиде нуса де ми леѓнеѿ ој нусе ој, ој ѿуље ој"**.

1.3. Пост-свадбени обреди и песни

Еден ден после свадбата, во понеделник наутро доаѓа свекрвата на врата на зетот а тој ѝ го дава чаршафот со кој се потврдува дека невестата била девојка. Ако е се во ред, свекрвата им подава леген со вода, зетот го зема легенот и ѝ ги мие нозете и рацете на невестата. Кога ќе излезе од собата, невестата прво оди кај свекорот и свекрвата да им бакне рака, а свекорот ја тера да заигра оро пред него. Невестата излегува пред куќата и со украсена метла со цвеќиња почнува да го мете дворот во насока кон спротивната страна од куќата, зошто се верува дека доколку мете кон куќата, тогаш го носи лошото кон домот и некој близок може да умре. Тоа го прави за да & цвета работата, за да & биде лесно и да го слуша мажот. Истиот ден, откако ќе го измете дворот, оди на вода а пред неа мора да оди машко дете, овој обред треба да го повторува седум дена по ред, за да биде плодна и да роди машко дете.

Во понеделник, еден ден после свадбата цел ден им доаѓаат роднини на гости за да честитаат и да видат како се снаоѓа невестата во куќата. Тој ден доаѓаат девојки кои цел ден пеат песни со љубовна содржина и најчесто си ги посветуваат една на друга, како на пример песните: "*Русокосо девојче шио си шука седнало*" и "*Ој Шенѓуљо мало моме*".

Вечерта невестата, зетот и свекрвата одат на *џрвиче* (првиот ден после свадбата) кај таткото и мајката на невестата, каде што се собрани сите нејзини роднини. Кога ќе седнат гостите, невестата ги служи со локум и вода, после што следи вечерата. Обичај е на првиче невестата во куќата на својот татко секогаш кога ќе излегува низ вратата од собата или од куќата, да излезе свртена со грб накај надворешната страна, бидејќи се верува дека ако им сврти грб на излегување, набрзо ќе ги заборави или ќе се скара со својата фамилија. Додека е во куќата на својот дедо, зетот треба негде да скрие пари, (под кревет, под перница или слично), Тој од фамилијата на невестата што ќе ги најде парите си ги задржува за себе.

Со завршувањето на обичаите директно поврзани со свадбата, следува периодот на исчекување на приновата, во кој водечка компонента представуваат обичаите за добивање на здраво и живо машко дете.

Традицијата за машкиот пород во новосоздаденото семејство во село Долно Колични е голема, дури доминантна во свадбените обичаи, и сеуште представува водечка компонента. Пример за тоа е детето скутарче кое невестата го носи во скутот кога прв пат оди во својот иден дом, потоа детето кое ја носи невестата *вна водав* седум дена по ред веднаш после свадбата и слично. Обичаи поврзани со култот на плодноста невестите практикувале и на Ѓурѓовден. Во Долно Количани, се верува дека нема поголема радост од моментот кога во куќата ќе се роди машки *челад* (дете), наследник кој ќе ја продолжи семејната лоза, за разлика од женското за кое сметаат дека е "*џуѓа среќа*", "*џуѓ кесмеџ*", "*за во џуѓа куќа родено*". Токму поради тоа вкоренети се изреките: "*Коѓа ќе се роди машко и ѓредџџе се смеаџ*" и "*Коѓа ќе се роди женско и сџреџџе џлачаџ*".

2. Етномузиколошка анализа

Женското свадбено обредно пеење на Македонците муслимани, од село Долно Количани е појава со силно синкретично единство на зборовите и мелодиите.

Во песните кои ги анализиравме во овој труд, преовладуваат дијатонските тонски низи. Кога станува збор за поделбата на низите според бројот на функционални тонови, во овој труд издвоивме тетрахордални, пентакордални и хексакордални тонски низи. Со тетрахордална тонска низа се три песни, пентакордална се шест, а хексакордална тонска низа имаат четири песни. Како иницијалис во песните може да се појави субтониумот, финалисот, неговата терца или кварта а сите завршуваат на финалис g.

Зголемена секунда како интервал не е карактеристична за обредната традиција на Македонците, но во две песни таа е јасно поставена помеѓу второто и третото стапало.

Свадбените обредни песни, во Долно Количани на крајот на XX и почетокот на XXI век даваат можност да го согледаме процесот на

промени кој го зафатил овој вид пеење. Имено, само 5 песни имаат пеан стих во еден метар. (VII или VIII), додека останатите 11 песни имаат двоен метар на пеаниот стих, а една песна има три метрички комбинации на текстот: X(5+5); VIII (3+5); IX (5+4);

Ти бе-ше Ки-ме шо се фа-ле-ше, е-се-нов не се ма-же-ше, ни со Мир-са-та не збо-ре-ше

Бидејќи пеаниот стих е најпроменлива категорија, во песните од Долно Количани тој се менува од формален аспект, не од тематски, како што е случај со македонските свадбени песни на христијанскиот дел од популацијата. Архаичните текстуални интерполации во песните, како што се "Оф аман, аман", или "Ајде, ајде, сите на оро" со своето повторување играат значајна улога во градењето на обредниот текст, токму поради процесот на промени и губењето на функцијата што ја имале песните во рамките на сведбениот обред.

Од мелодиско-формален аспект песните од село Долно Количани, кои се приложени во овој труд, можат да бидат едноделни и дводелни.

Од вклучениот број на примери произлегоа седум едноделни песни, од кои шест се со едноставна мелодиска структура. Тие ги имаат следниве структурни комбинации:

A (a+b);

A (a+b+a);

A (a+b+b);

A (a+b+c);

Следниве примери претставуваат комбинации на дводелни песни чии делови всушност и не се разликуваат во мелодиската структура, но поради промените во текстот, претставуваат повторени делови на мелодиската структура:

A (a+b) A (a+b);

A (a+a) B (a+b);

A (a+b+b) A (a+b+b);

A (a+b+b) B (c+d);

*

* *

Од сето претходно, може да заклучиме дека во 2006 година во Долно Количани, имаме жива свадбена обредна пракса, со бројни функционални елементи во неа, со малубројни промени во практикувањето на песните и верувањата.

Библиографија

1. Здравев, Ѓорѓи. 1996. Типологизација и класификација на Македонските народни носии. *Етнологија на Македонциите*, Скопје
2. Мирчевска, Мирјана. 2003. Вербални и невербални етнички симболи во Горна Река. Скопје
3. Мирчевска, Мирјана. 2004. Модус на миграции-имирации, конфесионални и етнички промени во Горна Река. *Етнолог бр. 10, Македонско етнолошко друштво*. Скопје
4. Митевска, Ирена. 2004. Тхе дистрибутион оф Дата ин тхе Фирфов Транскрипцион Цоллекцион. *Цонтемпорарс Трендс ин Музицолоџс анд Етхномузицолоџс*, тхирд цонференце, Струга
5. Лимановски, Нијази. 1983. Турско-ориентални елементи во народната песна кај Македонците муслимани во СР Македонија. Материјали од ВИИ меѓународен симпозиум за Балкански фолклор, (Охрид, 7 и 8 јули, 1981), *Македонски фолклор*, Институт за Фолклор в Марко Цепенковг. Скопје
6. Паликрушева, Галаба. 1996. Етносите и етничките групи во Македонија. *Етнологија на Македонциите*. Скопје
7. Петреска, Весна. 2002. Свадбата како обред на премин кај Македонците од брсјачката етнографска целина. Скопје
- Петрушева, Аница. 1996. Народни носии. *Етнологија на Македонциите*. Скопје
8. Светиева, Анета. 2000. Етнографски целини и етнографски групи во Македонија. Скопје
9. Светиева, Анета. 1999. Пристап кон проучувањето на етногенезата. Скопје